

УДК 37.371

ВПЛИВ ПРЕДМЕТНО-МЕТОДИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГА НА ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Ганна Михайлович

Забезпечити розвиток учня як особистості, що керується гуманістичними нормами і цінностями, усвідомлює себе громадянином України та успішно самореалізується в сучасному українському суспільстві, може той педагог-історик, якому притаманна державницька свідомість, демократизм і гуманність, професійна та фахова компетентність, високий рівень особистої культури. Навчання історії в школі має базуватися на таких методологічних принципах, як об'єктивність, історизм, багатоперспективність, соціальний підхід.

Ключові слова: мета навчання історії, професійна компетентність, мотивація; предметні історичні компетенції; суспільні потреби.

ВЛИЯНИЕ ПРЕДМЕТНО-МЕТОДИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПЕДАГОГА НА ФОРМИРОВАНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ

Анна Михайлович

Обеспечить развитие учащегося как личности, которая руководствуется гуманистическими нормами и ценностями, осознает себя гражданином Украины и успешно самореализуется в современном украинском обществе, может педагог-историк, которому свойственны государственное сознание, демократизм и гуманизм, профессиональная компетентность, высокий уровень личностной культуры. Обучение истории в школе должно базироваться на таких методологических принципах, как объективность, историзм, многоперспективность, социальный подход.

Ключевые слова: цель обучения истории; профессиональная компетентность, мотивация, предметные исторические компетенции, общественные потребности.

THE IMPACT OF TEACHER'S SUBJECT-METHODOLOGICAL COMPETENCE IN THE FORMATION OF HISTORICAL COMPETENCE OF PUPILS

Anna Mykhailovych

To ensure the development of the student as an individual, guided by humanistic norms and values, recognizes himself as a citizen of Ukraine and successfully self-fulfilling in modern Ukrainian society, only the teacher and historian can, which is inherent in state-consciousness, democracy and humanity, vocational and professional expertise, high level of personal culture. Teaching history in schools should be based on methodological principles such as objectivity, historical, a multiperspectiveness, social approach.

Key words: the purpose of teaching history, professional competence, motivation, competence substantive historical, social needs.

Перед освітою України сьогодні постає двоєдине завдання: по-перше, формувати всебічно розвинену особистість із високим рівнем інтелекту й духовності, із сучасним інноваційним типом мислення; по-друге, виховувати свідомого громадянина – патріота з широким європейським світоглядом і відкритістю до світу. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти підкреслено: «Метою освітньої галузі «Суспільствознавство», що складається з історичного та суспільствознавчого компонентів, є забезпечення розвитку учня як особистості, що керується гуманістичними нормами і цінностями, усвідомлює себе громадянином України та успішно самореалізується в сучасному українському суспільстві».

Метою навчання історії, як зазначено в Держстандарті, є «формування в учнів ідентичності та почуття власної гідності в результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті історичного процесу».

Свій перший суспільний досвід дитина отримує в сім'ї, поповнює і розвиває в школі. Учитель-суспільствознавець виконує важливі суспільні завдання, пов'язані із соціальною адаптацією особистості, підготовкою учнів до активного громадського життя

й усвідомлення загальнолюдських та національних ціннісних орієнтацій. Якщо перекласти зазначене на мову сучасних дидактів, то вчителі суспільних дисциплін формують і розвивають компетентну особистість, яка володіє ключовими, громадянськими та предметними компетенціями.

За останні роки сформувався новий образ учителя-суспільствознавця, істотно виросла його відповідальність перед суспільством і державою, постійно зростає його роль у навчально-виховному процесі. Відомому демократу Д. Харкнессу належать слова, що безпосередньо стосуються педагогів-істориків України: «Учитель історії – не єдине джерело впливу на розвиток дітей, але його життєво необхідна складова. Ми повинні допомагати учням засвоїти знання і зрозуміти, що вони повинні стати гідними громадянами своєї Батьківщини, нашого неспокойного континенту і загального дому, який постійно перебуває під загрозою».

Теоретичні засади формування професійної компетентності педагогів розглядали І. Зязюн, А. Кузьмінський, К. Баханов, О. Аксьонова, С. Терно; процес удосконалення професійних умінь і навичок досліджували Н. Волкова, В. Введенський, О. Пометун, В. Семиченко, В. Пуцов, Н. Бібік, О. Овчарук. На основі цих досліджень

формується образ сучасного педагога – історика, якому притаманні такі риси:

1. Державницька свідомість. У непростих сучасних умовах трансформації українського суспільства від тоталітаризму до демократії, правової держави, громадянського суспільства вчитель історії є провідником державницьких ідей.

2. Професійна та фахова компетентності. Цей аспект охоплює дві сторони питання: вільне володіння історичним теоретичним матеріалом, постійне вдосконалення знань та оволодіння сучасними педагогічними технологіями, упровадження в освітній процес тих інновацій, які сприятимуть високій результативності навчання і виховання учнівської молоді. Знаходячись у постійному пошуку, учитель історії конструє оригінальні методичні прийоми, створює власну педагогічну лабораторію.

3. Гуманістична спрямованість викладання: у центрі історичних подій стоять не партії, класи, рухи, а конкретні люди з їх конкретними життєвими потребами, духовними цінностями, моральними нормами.

4. Демократизм. Сучасний освітній процес дає можливість кожному педагогу не лише сприймати, а й усебічно підтримувати право кожного учня на власне бачення, розуміння та оцінку історичних подій, явищ, фактів, яке може відрізнятись від позиції педагога, авторів підручників. Історичний плюралізм, багатоперспективність та багатоманітність – основа сучасної методики викладання суспільних дисциплін.

5. Особиста культура педагога. Справжній учитель завжди бачить у своїх вихованцях перш за все особистість. Відкритість, щира увага вчителя до внутрішнього світу учнів, розуміння їх поглядів сприяють

формуванню поваги і довіри до педагога. Сучасний педагог вибудовує навчальний процес на основі педагогіки співробітництва.

У наукових доробках українських дидактів указані риси визначені як фахова компетентність, тобто сукупність особистісних якостей, теоретичних знань, досвіду роботи педагога, що забезпечує ефективність і результативність його діяльності, передбачає високий рівень професійної майстерності й забезпечує якісну реалізацію вимог Державного стандарту та відповідних навчальних програм.

Процес навчання сьогодні зорієнтований на результат – передбачуваний та планований рівні навчальних досягнень учнів, що знайшло втілення в послідовному запровадженні компетентнісного підходу в освіті. У посібнику «Методика навчання історії в школі» автори О. Пометун і Г. Фрейман відзначають: «Результати навчання, що досягаються на одному уроці, на багатьох уроках, при вивченні теми, розділу, навчального курсу, усіх курсів історії в школі можуть вимірюватись рівнем:

- історичної освіченості учня;
- сформованості історичної свідомості учнів;
- розвитку пізнавальних можливостей школярів;
- розвитку ключових та предметних компетентностей учнів;
- вихованості й загальної культури особистості».

На наш погляд, варто б додати «громадянської позиції і громадянської відповідальності особистості, що отримує атестат зрілості».

У процесі навчання історії в школі співпрацюють два суб'єкти – *учитель і учень*. К. Баханов, В. Мисан подають відповідну схему цього процесу:

Процес навчання, як видно зі схеми, зорієнтований на кінцевий результат, у відповідному рівні якого зацікавлені й педагог, і учень. Проте на

особистісний характер інтересів учасників навчального процесу впливають різні фактори.

Фактори впливу мотивації учасників навчального процесу на кінцевий результат

Учень	Учитель
<ul style="list-style-type: none"> • Особиста зацікавленість навчальним предметом; • ставлення близьких йому людей до його результатів навчання; • вплив результатів навчання на майбутню кар'єру; • складність засвоєння предмета; • ресурс часу, який він відводить на виконання навчальних завдань; • особливості мікроклімату в класному колективі (щодо престижності бути успішним); • особисте ставлення до педагога 	<ul style="list-style-type: none"> • Професійна компетентність; • професійні інтереси педагога; • соціальна значимість суспільних дисциплін, їх наукове, навчально-виховне та прикладне значення; • IQ учня та його особисте сприйняття предмета навчання; • можливість впливу на вибір учнем майбутньої професії; • суспільне визнання та суспільна оцінка результатів навчання

Учителі історії знаходяться сьогодні в непростій ситуації. Державна освітня політика зорієнтована на задоволення суспільного попиту в інженерно-технічних спеціальностях та скорочення при цьому кількості гуманітаріїв. З іншого боку, ЗНО з історії є обов'язковим і кількість його учасників щорічно зростає. Створилася парадоксальна ситуація: при зменшенні загальної кількості часу на вивчення предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» потреба у відповідних знаннях зростає. Щодо їх змісту, то тут – теж не проста ситуація. ЗНО вимагає знань конкретних фактів, а більшість учнів цікавиться таким історичним матеріалом, який розповідає, як люди навчилися виходити зі складних ситуацій, училися приймати рішення, виживали в екстремальних умовах, виборювали своє право на гідні умови життя. **Фактично йдеться про актуальність проблеми відповідності історичних знань реальним суспільним потребам сьогодення.**

Із 2013/2014 навчального року навчання історії в школі здійснюватиметься за новими навчальними програмами, розробленими на основі Державного стандарту 2011 року. У пояснювальній записці до програм відзначається: «Методологія відбору змісту програмового матеріалу ґрунтується на системі наукових ідей і понять історичної науки...». Уважаємо за необхідне звернутися до найважливіших методологічних принципів, що учні мають засвоїти на уроках історії. Насамперед, це – об'єктивність, історизм, соціальний підхід, багатоперспективність.

Принцип об'єктивності передбачає обов'язковий розгляд історичної реальності в цілому, незалежно від

бажань, уподобань, установок суб'єкта, розгляд кожного явища в його різноманітності й суперечливості.

Принцип історизму вимагає вивчення будь-якого історичного явища з позицій: де, коли, унаслідок яких причин це явище виникло, яким воно було спочатку та яким чином розвивалося у зв'язку зі зміною загальної обстановки і внутрішнього змісту, як змінювалася його роль, як його оцінювали на тому чи іншому етапі, яким воно стало зараз, що можна сказати про перспективи його розвитку.

Соціальний підхід передбачає врахування певних соціальних і корпоративних інтересів, усієї сукупності соціальних відносин.

- Важливим є **принцип багатоперспективності**: цивілізаційний, формаційний, культурологічний, етичний, регіональний та інші підходи.

У сучасному суспільстві учні мають доступ до широкого спектра інформації: телебачення, часописи, фільми, Інтернет, газети, школа, сім'я, друзі тощо. Учителі нерідко спостерігають у школярів певний скептицизм щодо політики і суспільства. Складний і багатогранний світ, у якому ми живемо, може спокусити їх шукати «легкі» рішення і відповіді на складні питання. Запровадження в історичну освіту багатоперспективного підходу допоможе їм ширше осягнути історичні й теперішні події, визначити, що можливе існування кількох форм «правди».

У 70-х роках ХХ століття Клаус Бергман дав визначення багатоперспективності як «такої форми викладу історії, де історична ситуація висвітлюється з кількох перспектив, що репрезентують різні суспільні позиції та інтереси». Учитель повинен вибирати кількість перспектив відповідно до

вікових особливостей та емоційного стану учнів.

Фундаментальна історична наука (саме на її основі розбудовується шкільна історична освіта) часто підносить учителям історії несподівані сюрпризи. Це і нові відкриття, зроблені на основі археологічних розкопок і аналізах відомих та віднайдених писемних джерел, і введення в обіг нової історичної термінології. Останнім часом на сторінках наукових видань і методичної періодики з'явився термін «соціальний бандитизм». Що мають на увазі шановні науковці-теоретики? Його почали застосовувати як визначальну рису селянських повстань та заворушень у XVIII–XIX ст. Саме в цей розряд потрапили селянські виступи під проводом Устима Кармелюка, Олекси Довбуша, Лук'яна Кобилиці тощо. У цій і подібних ситуаціях учитель історії повинен пам'ятати, що тільки ретельний аналіз подій і джерел дає право робити певні висновки. Зокрема Л. Кобилиця був обраний депутатом парламенту, використовував парламентську трибуну для захисту прав і свобод селян Буковини.

Навчальна програма з історії для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, розроблена на основі Держстандарту 2011 р., установлює ще один вид залежності рівня учнівських предметних компетенцій від професійної компетентності педагога. У пояснювальній записці сказано: «З метою набуття школярами історичної та інших компетентностей... окремою структурною складовою програми *вперше* стають спеціальні практичні уроки – *практичні заняття*. Кожне із запропонованих практичних занять має тему і несе велике змістове навантаження згідно з місцем заняття в контексті певної теми. Практичне заняття передбачає здебільшого

самостійну роботу учнів над певним аспектом змісту теми, *використовуючи різноманітні* джерела знань (підручники, де вміщено необхідні відповідно до теми історичні джерела різного виду (як текстові, так і візуальні), довідковий матеріал, Інтернет-ресурси, фонди музеїв чи оглянуті учнями пам'ятки тощо)».

У пояснювальній записці підкреслено, що такі заняття мають сприяти розвитку в школярів навичок аналізу історичних джерел, розумінню учнями таких історико-філософських категорій, як час і простір, зміни й безперервність, причини і наслідки, культурна різноманітність, докази та інтерпретації. Учитель під час практичного заняття виконує роль консультанта, надаючи учням необхідну допомогу відповідно до їх віку та пізнавальних можливостей. У його обов'язки входить підбір джерел, визначення чіткого кола завдань уроку, ознайомлення учнів із методикою використання документальних матеріалів, які необхідно накопичувати вже сьогодні, не чекаючи появи хрестоматій. Педагог повинен досконало володіти методикою використання різних джерел інформації на всіх етапах уроку.

Упровадження в практику навчання історії Держстандарту 2011 року та навчальних програм, розроблених на його основі, ставить нові вимоги до рівня фахової підготовки вчителів. Корекція змісту шкільної історичної освіти, уведення нової типології уроків історії, розробка нових підручників на основі антропоцентричного спрямування вимагає нових підходів до використання освітніх технологій. Водночас реалізація сучасних технологій навчання потребує супровідної методичної підготовки та

революції технологічного потенціалу вчителя. Цей напрям є традиційною сферою науково-методичної діяльності МОППО у формі підвищення професійної кваліфікації вчителів-практиків. Другий напрям – самоосвітня діяльність педагогів та їх участь у різних формах інтелектуальних професійних заходів (конференції, конкурси, семінари, авторські педагогічні майстерні тощо). Інтегрована взаємодія обох напрямів здатна забезпечити сучасну професійну компетентність кожного освітянина (з урахуванням найважливішої умови – мобілізації й

оновлення фахових індивідуальних ресурсів).

Учительська праця має свої особливості: її результати помітні не одразу, вони носять не індивідуальний, а колективний характер. Міцність і авторитетність держави, стабільність і висока моральність суспільства залежать від відповідних компетентностей особистостей – членів суспільства і громадян держави. Рівень професійно-фахових компетентностей педагогів-суспільствознавців, їх професійна майстерність – важливий фактор суспільного прогресу.

Література

1. Власов В. Історичне джерело в арсеналі дидактичних засобів / В. Власов // Історія та суспільствознавство в школах України. – 2009. – № 4. – С. 3–8.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти.
3. Комаров Ю. Апологія методики або ремесло вчителя / Ю. Комаров // Історія і суспільствознавство в школах України. – 2012. – № 4. – С. 29–33.
4. Мисан В. Багатоперспективність як засіб та метод у навчанні шкільного курсу історії України / В. Мисан // Історія в школах України. – 2009. – № 9. – С. 3–7.
5. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О. Пометун, Г. Фрейман. – К. : Генеза, 2005. – 327 с.
6. Старєва А. М. Методика навчання історії : особистісно орієнтований підхід : навчальний посібник / А. М. Старєва. – М. : ОППО, 2011. – 310 с.